

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
БИЛИМ БЕРҮҮ ЖАНА ИЛИМ МИНИСТРЛИГИ**

**И.АРАБАЕВ атындагы
КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИ**

**Ж.БАЛАСАГЫН атындагы
КЫРГЫЗ УЛУТТУК УНИВЕРСИТЕТИ**

Д 13.23.673 Диссертациялык кеңеши

**Кол жазма укугунда
УДК: 378.1 :37.02(575.2) (043.3)**

Омуралиева Кундуз Садамбековна

**ОРУС ТИЛИ БОЮНЧА САБАКТА
СТУДЕНТТЕРДИН КЕСИПТИК
КЕБИН ӨНҮКТҮРҮҮНҮН ЛИНГВОДИДАКТИКАЛЫК
НЕГИЗДЕРИ (ЮРИДИКАЛЫК БАГЫТТАР БОЮНЧА)**

**13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы
(орус тили)**

педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук
даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациянын

АВТОРЕФЕРАТЫ

Бишкек – 2023

Диссертациялык иш И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин гуманитардык билимдер факультетинин орус тили жана адабияты кафедрасында аткарылды

Илимий кеңешчиси : **Добаев Кыргызбай Дүйшөнбекович**
педагогика илимдеринин доктору, профессор,
Кыргыз билим берүү академиясынын
стратегиялык өнүктүрүү борборунун директору

Расмий оппоненттери: **Манликова Минавар Халыковна**
педагогика илимдеринин доктору, Кыргыз
мамлекеттик дене тарбия жана спорт
академиясынын доценти.

Елебесова Светлана Александровна
педагогика илимдеринин кандидаты,
К. Карасаев атындагы Кыргыз мамлекеттик
университетинин доценти.

Жетектөөчү уюм: К. Тыныстанов атындагы Ыссык-Көл
мамлекеттик университетинин орус тили жана
адабияты кафедрасы, дареги: 722200, Кыргыз
Республикасы, Каракол ш., Тыныстанов көч., 32.

Диссертацияны коргоо 2023-жылдын «__» _____ саат __ 00дө
педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) жана психология
илимдеринин кандидаты илимий даражасын изденип алуу үчүн
диссертацияларды коргоо боюнча D 13.23.673 диссертациялык кеңешинин
отурумунда болот. И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети,
Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университети. Дареги : 720023,
Кыргыз Республика, Бишкек ш., 10 м., Т. Саманчина, 10а.

Диссертация менен И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик
университетинин Илимий китепканасында, 720026, Бишкек ш., Раззаков көч.
51. <http://arabaev.kg/do.kg> дареги боюнча таанышууга болот.

Автореферат 2023-жылдын 27-сентябрда таркатылды.

Диссертациялык кеңештин
окумуштуу катчысы,
п. и. к., доцент:

Омурбаева Д.К.

ИЗИЛДӨӨНҮН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Изилдөөнүн актуалдуулугу. Олуттуу өзгөрүүлөр болуп жаткан биздин коомдук жашоонун бардык саясий, социалдык-экономикалык, руханий чөйрөсүндө жогорку квалификациялуу адистерге муктаждык жаралууда. Ушунун бардыгы жаңы керектөөлөр, адамдардын адеп-ахлагы, менталитети жана жашоого көз карашы менен байланыштуу. Кыргызстандын кесиптик билим берүү системасында укуктук билим берүүгө өзгөчө көңүл бурууну, аны менен катар алардын ишиндеги кесипкөйлүктүн негизги көрсөткүчү болгон кесиптик даражадагы кеби болочок юристтердин, коммуникациялык жактан компетенттүү адистердин тилдик даярдыгын талап кылат. Ошондуктан юристтерди даярдоодо коммуникациялык жана кесиптик кепти калыптандырууга чоң маани берилет, анткени укуктук чөйрөдө гана билимге ээ болбостон, иш кагаздарын жүргүзүүдө, сот процессинде эл алдында сүйлөөдө, укук колдонуу жана ченемдик практикада өз оюн ырааттуу негиздөө жана айтууда, укуктук маалыматтардын маанисин түшүнүүдө жана чечмелөөдө, өзгөчө, сурак учурунда, протоколдорду жана актыларды түзүү үчүн оозеки кебин жазмага которууда сабаттуу болушу абзел.

Юристин коммуникациялык маданияты коомдун укуктук маданиятынын негизги компоненттеринин бири болуп саналат.

Чет элдик жана ата мекендик илимпоздор өздөрүнүн эмгектеринин көбүн кесиптик коммуникациялык компетенттүүлүктү калыптандыруу багытына арнашкан. Бул орус лингвисттеринин жана филологдорунун Н.М. Шанский, Е.Н. Зарецкая, А.А. Вятютнев, Г.Г. Почепцов жана башкалардын эмгектери. И.А. Зимняя, А.В. Хуторской жана башкалар өз ишинде компетенттүүлүк мамилесинин, компетенцияны түзүүнүн маселесин талдашат. Кептик компетенцияны өнүктүрүү негиздерине Добаев К.Д., Ахметова Н.А., Манликова М.Х., Елебесова С.А., Сыдыкбаева М.М. жана башка кыргызстандык окумуштуулар өз эмгектерин арнашкан. Ушулардын баарына карабастан, болочок адистердин кесиптик сүйлөө жөндөмүн өнүктүрүүгө басым жасалып, көңүл бурууну талап кылган методологиялык маселе катары каралат.

Азыркы учурда келечектеги юристтерди кесиптик кепке даярдоо – жумушчу материалдарды, программаларды толуктоого, инновацияларды киргизүүгө, орус тили боюнча окутуунун формаларын жана тереңдетилген теориялык даярдоонун жаңы методдорун киргизүү менен практикалык даярдоого муктаж.

Дидактикалык материалдар менен педагогикалык шарттарды аныктоо негизги илимий маселе болуп саналат, аларды чечүү аркылуу кесиптик кепти сапаттуу окутууга жетишүүгө болот.

Иштин максаты орус тилинин практикалык курсу сабактарында студенттердин, болочок юристтердин кесиптик кебин өнүктүрүүнүн лингводидактикалык негиздерин иштеп чыгуу болуп саналат.

Милдеттери:

1. Изилдөө темасы боюнча адабияттарга талдоо жүргүзүү, болочок юристтердин кесиптик коммуникациялык компетенттүүлүгүнүн өнүгүүсүнүн жалпы абалын аныктоо.

2. Орус тили сабагында кесиптик-коммуникациялык компетенттүүлүккө окутуу процессинин натыйжалуулугуна таасир этүүчү дидактикалык шарттарды талдоо жана аныктоо, колдонуудагы программаларды жана окуу-методикалык комплекстерди талдоо;

3. Болочок юристтердин коммуникациялык жана кесиптик кебин калыптандыруу үчүн көнүгүүлөрдүн системасын иштеп чыгуу;

4. Юрист студенттердин кесиптик сүйлөө жөндөмдүүлүгүн өнүктүрүү үчүн сунушталган көнүгүүлөрдүн системасын эксперименталдык түрдө текшерүү.

Милдеттерди чечүү үчүн төмөнкү изилдөө **методдору колдонулду:**

- теориялык: изилдөө темасы боюнча лингвистикалык, дидактикалык жана методикалык адабияттарды талдоо; колдонуудагы программаларды жана окуу-методикалык комплекстерди талдоо;

- эмпирикалык: окуу процессине байкоо жүргүзүү, окутуучулар жана студенттер менен баарлашуу; кесиптик кептин калыптануу динамикасын байкоо жүргүзүү; педагогикалык эксперимент жүргүзүү; студенттердин жоопторун сандык жана сапаттык талдоо.

Изилдөөнүн жаңылыгы.

- орус тили сабагында студенттердин кесиптик жана коммуникациялык компетенттүүлүккө жетишүү жолдору көрсөтүлөт, кепти өнүктүрүү үчүн материалды өздөштүрүү шарттары түзүлөт;

- тилдик материалды тандоо, алардын айкалыштары, тексттер түзүлдү, учурдагы окуу материалын толуктаган лексикалык минимумду (500гө жакын сөз) өздөштүрүү үчүн арналган тапшырмалар жана көнүгүүлөр иштелип чыккан.

Изилдөөнүн практикалык мааниси: изилдөөнүн материалдары жана жалпы жоболору, методикалык сунуштар жана технологиялар ЖОЖдордун окутуучулары тарабынан юридика багытындагы студенттерди даярдоо процессинде пайдаланылышы мүмкүн, ошондой эле билимдерди контролдоону, татаал конструкцияларды моделдөөнү камсыз кылган окутуунун каражаттары катары тексттердин жыйнагын жана юридикалык терминдердин түшүндүрмө окуу сөздүгүн колдоно алышат. Студенттер кесиптик коммуникациядагы практикалык ишинде колдоно алышат.

Коргоого алып чыгуучу негизги жоболору:

1. Орус тили боюнча практикалык сабактарда болочок юристтердин кесиптик кептерин өнүктүрүүнүн лингводидактикалык негиздерин изилдөө жана колдонуу, юрист-студенттеринин лингвистикалык билимдерин талдоо жана орус тилин окутуунун усулдарын натыйжалуу колдонуу.

2. Педагогикалык шарттарды дидактикалык материалдар менен аныктоо, кесиптик кептин сапаттуу калыптанышын камсыз кылган окутуунун технологияларын иштеп чыгуу. Тилдик материалды тандоо, алардын айкалышы, тексттерди иштеп чыгуу жана трансформациялоо, окуу материалын толуктаган көнүгүүлөрдү жана тапшырмаларды даярдоо.

3. Юрист-студенттерге проблемалуу коммуникациялык жана кептик кырдаалдарда колдонулуучу кесиптик коммуникациялык көндүмдөрдү жана ыктарды окутуунун методикасын иштеп чыгуу жана колдонуу.

4. Билим берүү программаларын маалыматтык камсыздоону кеңейтүү, орус тили сабагында кесиптик багыттагы билим берүүнү практикалык колдонуу.

Изденүүчүнүн жеке салымы. Көп жылдар бою сабак учурунда кептин каталары боюнча байкоолор жүргүзүлүп, апробация 3 жыл бою (1-курстан 3-курска чейин) ошол эле топтордо КМЮАнын студенттери арасында өткөрүлдү, келечектеги юристтерге кесиптик сүйлөөгө үйрөтүүдө айрым кыйынчылыктар, аларды калыптандыруудагы жана жакшыртуудагы көйгөйлөр аныкталган. Бул үчүн адистерди даярдоодо колдонулган лингводидактикалык негиздер, тилдик каражаттардын, методдордун жана технологиялардын жардамы менен окутуунун методикасын иштеп чыгуу зарыл болгон. Орус тили сабактарында пайдаланылган колдонуудагы программалар, ОУК жана окуу китептери анализге алынган.

Изилдөөнүн жыйынтыгын апробациялоо 2017-2021-жылдар аралыгында КМЮАнын эксперименталдык группаларында орус тили жана кеп маданияты сабактарында жүргүзүлдү. Экспериментке 3 жыл аралыгында 120дан ашык студент катышкан. Темага байланышкан маселелер КМЮАнын Тилдер жана маданияттар аралык коммуникациялар кафедрасында, И.К. Ахунбаев атындагы КММАда өткөн ЖОЖдор аралык илимий-методикалык семинарда «Тилдик эмес университеттерде орус тилин окутуунун методикасынын аспекти» (24.01.20) деген темадагы баяндамалар даярдалды. Диссертациянын натыйжаларынын толуктугун чагылдыруу үчүн 30дан ашык журналга макалалар басылып чыккан: «Проблемы современного педагогического образования», Ялта ш., 2020; республикалык илимий-теориялык «Наука и новые технологии Кыргызстана» журналы, №1,3,7,11, 2019-2020 жж.; Ж. Баласагын атындагы КУУнун «Жарчысы», 2016-ж.; ALATOO ACADEMIC STUDIES. – 2022. - № 3, №4, аларда диссертациялык изилдөөнүн негизги корутундулары жана башкы теориялык жоболору жана методикалык сунуштар чагылдырылган.

Диссертациянын түзүмү жана көлөмү. Диссертация кириш сөздөн, үч бөлүмдөн, тыянактардан, корутундулардан, практикалык сунуштардан, пайдаланылган адабияттар жана колдонмолордун тизмесинен турат. Диссертациянын жалпы көлөмү 188 бетти түзөт.

ИШТИН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Биринчи глава «**Юридикалык багыттагы студенттердин кесиптик кебин өнүктүрүүнүн лингводидактикалык негиздери**» деп аталат, теманын педагогикалык, теориялык жана методологиялык анализи берилет. Биринчи параграфында *кесиптик коммуникация, кесиптик коммуникациялык компетенциянын* түшүнүктөрү, алардын түрлөрү жана калыптандыруу, жакшыртуу жана өнүктүрүү белгилери аныкталган, юристтин кесиптик коммуникациялык компетенттүүлүгү жөнүндө түшүнүү, кесиптик кепти өнүктүрүү үчүн колдонулуучу методдор, студенттердин кесиптик кепти өздөштүрүү үчүн билимдерин жана көндүмдөрүн талап кылган компетенциялар берилген. Кесиптик кеп олуттуу даярдыкты талап кылат, юридикалык багыттагы адистин ишинин бир бөлүгү болуп калат, анткени ал өзүнүн эрежелерине жана өзгөчөлүктөрүнө баш ийет, индивидуалдуулугу менен айырмаланат, бирок ошол эле учурда коммуникациянын жалпы ченемдерин сактап калат.

Чет элдик окумуштуулар Тяпугина Н.Ю., Ивакина Н.Н., Канафина М.А. юристтин кесиптик кебинин өзгөчөлүктөрүн изилдешкен. Кыргыз окумуштуулары Ахметова Н.А., Сарсеитова Н.Ш. жана Есенкулова А.Н. юридикалык адистиктердин студенттери үчүн орус тили боюнча окуу-методикалык колдонмолорунда кесиптик кепти калыптандыруу жана өнүктүрүү боюнча методикалык иштелмелерди жана тексттик материалдарды изилдеп сунуштайт. Сыдыкбекова М.М. өз эмгегинде жогорку окуу жайларынын студенттерине кыргыз тилин экинчи тил катары окутууда тил компетенттүүлүгүн калыптандыруунун теориялык жана методологиялык негиздерин аныктайт; студенттердин тилдик компетенцияларын калыптандыруу технологиясы иштелип чыкты.

Кесиптик коммуникациялык компетенттүүлүккө ээ болуу үчүн субъект төмөнкү компетенциялар боюнча билимге жана көндүмгө ээ болушу зарыл:

а) тилдик (лингвистикалык) компетенттүүлүк, лингвистикалык билимдерди өздөштүрүү (тилдин категорияларын жана бирдиктерин, алардын функцияларын жана кепте ишке ашыруу эрежелерин өздөштүрүү);

б) сүйлөө компетенттүүлүгү, билдирүүлөрдү кабыл алуу жана жеткирүү менен байланышкан кеп актысын уюштура билүү;

в) прагматикалык компетенттүүлүк, коммуникациялык актынын шарттарына жана алдыга коюлган максатка жараша ойду билдирүү ыкмасы;

г) предметтик компетенттүүлүк, адам ишмердүүлүгүнүн белгилүү бир чөйрөсүндө баарлашууда багытын таба алуу жөндөмдүүлүгү;

д) коммуникациялык компетенттүүлүк, ишмердүүлүктүн белгилүү чөйрөсүндөгү коммуникациянын максаттарына, милдеттерине жана кырдаалына ылайык тилдик, лингвистикалык билимдердин негизинде кеп ишмердүүлүгүн жүргүзүү жөндөмдүүлүгү.

Студенттердин орус тили жана кеп маданиятынын практикасындагы компетенттүүлүгү тилдин бардык тарабын (фонетика, лексика, сөз жасоо, морфология жана синтаксис) өздөштүрүүнүн натыйжасында камсыз кылынат (текст, стилдик түрлөрүн, айтымды даярдоо).

Студенттердин орус тилин эне тили катары үйрөнүүсү тил компетенттүүлүгүн жогорулатуу катары көрсөтүлөт. Орус тили эне тили болбогон студенттер практикалык сабактарда белгилик системаны өздөштүрүшөт, тилдин тыбыштык жана лексикалык системасын, түркүм, сан, жөндөмө категорияларын үйрөнүшөт, орус тилиндеги кепти түшүнүп, өз айтымдарын түзүүгө үйрөнүшөт. Сурамжылоого катышкан студенттердин көпчүлүгү мектепте окуу процессинде кыйынчылыктарга туш болгонун ырасташты. Кээ бирлери окутуу негизинен окуучулардын орфографиялык жана пунктуациялык жөндөмдөрүн калыптандырууга, көп учурда монологдук кепти өнүктүрүүгө, эрежелердин негизинде даяр билимдерди өздөштүрүүсүнө багытталган, ошондуктан аларды кепте колдонуу жөндөмү начар.

Лингвистикалык компетенттүүлүк – орус тил илиминин негиздерин билүү, лингвистикалык түшүнүктөрдүн комплексин өздөштүрүү камтылган кептик тажрыйбаны студенттердин мазмундуу колдонуусунун натыйжасы

Айтылыштын нормаларын, сөздөрдүн түзүлүшүн жана аларды колдонуу эрежелерин, грамматикалык формаларды жана конструкцияларды билүү, синонимдүүлүккө ээ болуу, адамдын тилдик жана лингвистикалык жактан компетенттүү боло алат дегенди билдирбейт. Бул билимди жана көндүмдөрдү реалдуу кеп чөйрөсүндө колдонуу жана коммуникациялык кырдаалды өздөштүрүү зарыл.

Тергөө жана сот иш кагаздарын сабаттуу түзүү юристтин кесиптик-коммуникациялык компетенциясына жараша болот, аларды жол-жоболоодо тилдин жалпы нормалары менен катар юридикалык документтерди даярдоонун эрежелерин да эске алуу зарыл (формалары, реквизиттер жана клишелери).

Прокурор жана адвокат сотто сүйлөп жатып, жазуу жүзүндөгү расмий иштиктүү кепке гана ылайыктуу конструкцияларды колдонушат, ошондуктан юрист кесиптик кепке, коммуникациялык компетенттүүлүккө ээ болуу менен бирге жакшы оратор болушу керек. Бул ар кандай кесиптик ролдорду аткарган юристтин башкы кесиптик сапаттарынын бири болуп

саналат: мыйзам жаратуучу катары, адвокат, нотариус же тергөөчү катары юридикалык документтерди жол-жоболоштуруу, ар кандай социалдык катмардагы адамдардын маектеши болуу.

Тергөөчү териштирүүнүн жана сот өндүрүшүнүн объективдүүлүгүн жана ишенимдүүлүгүн камсыз кылуу үчүн тилди кемчиликсиз билүүсү зарыл, кептин жеткиликтүүлүгү сурак учурунда суралып жаткан адам менен жандуу психологиялык байланыш түзүүгө, анын ишенимин ойготууга шарт түзөт, ар кандай жыныстагы, курактагы, билимдеги, социалдык абалдагы маектешип жаткан адамдарга ылайыктуу сөздөрдү тандоо менен, маектешине таандык лексиканы (сленг, арго, жаргондор ж.б.) колдоно билиши керек, сөздөрдү тандап алуу жана синтаксистик түзүлүшү боюнча тергөөчүнүн кеби мүмкүн болушунча кыска, так, жөнөкөй болууга тийиш. Тергөөчүнүн иш кагаздарында жана кесиптик актыларында колдонулган жазуу кеби башка мүнөзгө ээ, ал фактылык маалыматтар менен гана чектелет. Протоколдорду түзүүгө көңүл буруу керек, ал далилдердин булагы катары кызмат кылат, анын сапатынан андан аркы тергөөнүн жана соттук териштирүүнүн жүрүшү көз каранды. Күбөлөрдүн, жабырлануучулардын, шектүүлөрдүн жана айыпталуучунун көрсөтмөлөрү жазылган сурактын протоколдорун түзүүдө тергөөчү келип түшкөн билдирүүлөрдү сөзмө-сөз баяндап берүүгө милдеттүү. Практикада калыпка салынган протоколдор дайыма кездешет, мунун себеби тергөөчү кебин туура эмес айтып жатканында, анын натыйжасында сотто тергөөнүн материалдарын дискредитацияланып, далилдин баалуулугу кемийт. Документтердин тили кыска жана тактыгы, ашыкчасы жок, структуралык жактан кеңейтилгендиги менен айырмаланып, оозеки кепте айтылгандардын бардыгы документте чагылдырылууга жана жазылууга тийиш.

Прокурордун кептик коммуникациясынын өзгөчөлүктөрү.

Прокурордун айыптоочу сөзү соттук жарыш сөз аяктагандан кийин айтылып, ырастоочу, чабуул коюучу мүнөзгө ээ жана соттук териштирүүнүн кульминациялык учурун чагылдырат. Прокурордун кебинин стили жана логикалык түзүлүшү, анын чечендик чеберчилиги чоң мааниге ээ. Кеби катуу, орточо эмоционалдуу, бийик үн менен, жакшы дикцияда, ынанымдуу жана сот залында отургандар үчүн жеткиликтүү болушу керек.

Адвокаттын кептик коммуникациясынын өзгөчөлүктөрү .

Адвокат сот отурумунун бардык катышуучулары менен активдүү иш алып барып, айыпталуучуну, жабырлануучуну жана күбөлөрдү суракка алууга катышат, эксперттер жана прокурор менен диалог алып барат. Ал прокурордун сөзүн өтө кылдаттык менен талдап, айыптоочу тараптын пайдасына келтирилген далилдердин толуктугуна баа берет. Адвокат кебин чогултулган маалыматтардын негизинде даярдайт, ал өзүнүн кесиптик

максаттарына кеби, сөзмөрлүктүн, кесипкөй чечендиктин аркасы менен жетет.

Азыркы юристтин девизи Дитмар Розенталдын китебинен «Силерди түшүнгүдөй болуп эмес, туура эмес түшүнүп албагандай кылып сүйлөгүлө» цитатасы болушу мүмкүн.

Биринчи главанын «Юридикалык багыттагы студенттердин кеп ишмердүүлүгүн кесиптик окутуунун лингводидактикалык негиздери» экинчи параграфында лингводидактикага орус тилин окутуу илими жана методикасы катары, кеп жана тил түшүнүгүнө, алардын айырмачылыктары жана окшоштуктары, кесиптик кеп ишмердүүлүгүнө байланышкан кыйынчылыктар тууралуу аныктама берилет, тилдик бирдиктерди кылдат тандоону талап кылган соттогу сүйлөнө турган сөздүн түзүлүшү жана өзгөчөлүктөрү жөнүндө эрежелер, сөздөрдү ажыратуунун жана колдонуунун ыкмалары берилген. Айрыкча, юристтин сөзүндө орус тилинин синонимдерин колдонуу, процессуалдык актыларды даярдоодо сөздөрдү тандоонун тактыгы ойду түзүүдө жана аны башкаларга жеткирүүдө чоң роль ойнойт. Синонимдик катардагы сөздөрдүн баары эле юридикалык сөз айкаштарын колдонууга мааниси жагынан ылайыктуу боло бербейт, мисалы, жазуу жүзүндө *окуя*, *жорук*, *кылмыш* деген сөздөр бар. Мындай синонимдик катардан. мыйзам тилинин тактыгына кызмат кылган өзөктүү басымдуу кылуучу сөз чыгып турат, ал предметтердин, жагдайлардын, аракеттердин, кылмыш белгилеринин оордугун тактоо милдетин аткарат, мисалы: Милиция кызматкерлери тиешелүү документтерди толтуруп, *окуя* болгон жерден чыгып кетишкен. *Окуялардын* мындай өнүгүшүн милиция гана алдын ала көрө алмак. Мындай *иш* биринчи жолу болуп чоң кызыгууну жаратты. Ал адамдын ден соолугуна анча оор эмес зыян алып келген дагы бир укмуштуу *окуянын* катышуучусу болуп калды. Укук коргоо органдары кыйла оор *кылмыштар* үчүн жоопкерчиликти күчөтүштү.

Юристтин сөзүнүн өзгөчөлүгү, анда өзгөчө юридикалык мааниге ээ болгон көптөгөн терминдер камтылганында: кесиптик сөздөр, оозеки сүйлөшүү сөздөрү *промотание*, *попрошайничество* - *ысырапкорчулук*, *кайырчылык* ж.б., эскирген *деяние*, *оный*, *сей*, кыймыл атоочтор *бузуу*, *жасоо* - *нарушение*, *совершение* ж.б. көп маанилүү *камакка алуу*, *эксперттик корутунду* ж. б. - *заклучение под стражу*, *заклучение эксперта* юридикалык түшүнүктөрдү билдирет.

Биринчи главанын «Адистерди даярдоодо тилдик жана коммуникациялык компетенцияларга талаптар» үчүнчү параграфында Кыргызстанда адистерди сапаттуу даярдоо, кесиптик коммуникациялык компетенттүүлүгү, билим берүүнүн максаттарынын жалпы принциптеринин жыйындысы, окуу процессин уюштуруунун жана аларды баалоонун натыйжаларынын жөнүндө айтылат.

Окуу материалын өздөштүрүү программасынын негизги максаттары болуп студенттин орус тили сабагында кесиптик кепти үйрөтүү процессинде алган компетенциялары, алган билимдери, айрым социалдык жана жеке сапаттарынын калыптануу деңгээли саналат.

Юрист-студенттеринин кесиптик кебин эффективдүү калыптандыруу жана кептин сапатын жогорулатуу үчүн тил илимин терең изилдөө зарыл. Лингвистикалык жана тил компетенттүүлүктүн негизинде гана кептин бардык түрлөрүн өздөштүрүү мүмкүн, ал укук тармагындагы кесиптик ишмердүүлүк учун сапаттык жаңы адисти даярдоого багытталган. ЖОЖдорго билим берүү программаларын маалыматтык камсыздоого көңүл бурууну күчөтүү, юристтин кесиптик ишмердигинде маанилүү орунду ээлейт, студенттердин өз алдынча ойлорун айта алышы үчүн алардын практикалык активдүүлүгүн жогорулатуу зарыл.

Экинчи глава **«Орус тили сабагында болочок юристтердин кесиптик сүйлөө ыкмаларын колдонуунун натыйжалуулугу»**. Кеп студенттердин кесиптик коммуникациялык компетенттүүлүгүн даярдоонун деңгээлдери, профессионалдык кепти окутуунун ар кандай методдорун, формаларын жана ыкмаларын колдонуу жүзүндө болуп жатат.

Экинчи главанын биринчи параграфы *«Болочок юристтердин кесиптик коммуникациялык компетенттүүлүгүн даярдоонун системалуу деңгээли жана орус тили сабагында коммуникациялык көндүмдөрдү өнүктүрүүнүн педагогикалык шарттары»*.

Изилдөө объектиси – юридикалык багыттар боюнча адистерди тилге даярдоо.

Изилдөө предмети – юридикалык багыттар боюнча студенттердин кесиптик кеби.

ЖОЖдогу орус тили келечектеги адистин кесиптик коммуникациялык компетенциясын лингводидактикалык принциптер аркылуу калыптандыруунун негизин түзөт. Орус тилин үйрөнүүнүн башкы принциптери окутуунун, таанып-билүүнүн, аң-сезимдин жана өз алдынчалыктын кесиптик багытынын принциптери болуп саналат, мында сабактарды өткөрүүнүн формалары, практикалык сабактарда колдонулуучу методдор жана каражаттар келечектеги адистин кесиптик багыттагы билимдерин, көндүмдөрүн жана жөндөмдөрүн калыптандырууга жана өнүктүрүүгө багытталган.

Түзүлгөн компетенттүүлүк бүтүрүүчүгө сүйлөө маданиятын жогорулатуу сыяктуу кесиптик милдеттерди аткарууга мүмкүндүк берет (ЖК-2); кесиптик баарлашуу, инсандар аралык жана маданияттар аралык өз ара аракеттенүү маселелерин чечүү үчүн оозеки жана жазуу жүзүндө баарлаша билүү (ЖК-5); азыркы орус тилинин функционалдык стилдерин, окуу жана кесиптик иш процессинде сүйлөө маданиятын жогорулатуу

көндүмдөрүн өздөштүрүү (ЖК-2); ченемдик жана ченемдик эмес тилдик каражаттарды, баарлашуунун вербалдык жана вербалдык эмес компоненттерин ажырата билүү, аларды кесиптик ишмердүүлүктө адекваттуу колдоно билүү (ЖК-2).

Орус тилиндеги көркөмдүгүн үйрөтүүнүн негизги каражаттарынын бири фразеологиялык бирдиктер болуп саналат, аларды колдонуу кепке экспрессивдүүлүк берүүгө жана аны эмоциялык жактан жеткиликтүү кылууга мүмкүндүк берет, бул юристтердин кебине мүнөздүү эмес, айрыкча протоколдордун жана доо арыздардын тексттеринде, юридикалык дискурста кеңири колдонулган терминдер жана клишелер. Бирок укук тилинде тилдин бирдиктери катары фразеологизмдер коммуникациянын кептик каалоосуна карата предикативдүүлүккө ээ, мисалы:

Развязать себе руки – толук эркиндикке ээ болуу; *развязывать узел* – чечүү, ишти иликтөө; *дамоклов меч* – кимдир бирөөнүн башында турган коркутуу, коркунуч; вопрос жизни и смерти – принципиалдуу мааниге ээ.

Фразеологизмдер маектешинин, шектүүнүн ж.б. социалдык-психологиялык портретин түзүүгө жардам берет, фразеологизмдер терминологиялык мааниге ээ болгон клишелер жана кесиптик сөздөр катары колдонулат; соттук кепте алар баа берүү үчүн, ошондой эле иштин жана далилдердин жагдайларын талдоодо колдонулат.

Көбүнчө ченемдик укуктук актыларда кесиптик коммуникация тилине кирген жана терминологиялык мааниге ээ болгон китептик фразеологизмдер колдонулат: *көрсөтмө берүү; зыян келтирүү; кызматты ээлөө; зыяндын ордун толтуруу; оор кылмыш ...*

Окутуу эксперименти фразеологиялык бирдиктерди колдонуунун натыйжалуулугун тастыктады: студенттердин кеби бир кыйла ачык, ар түрдүү болуп, өз алдынча жана таанып-билүү активдүүлүгү бир кыйла жогорулап, студенттердин орус тилине болгон кызыгуу пайда болду.

Юридикалык терминдердин айтылышына жана жазылышына, орфографиялык жана пунктуациялык сабаттуулукка ээ болууга көп көңүл бурулат. Мыйзамдын тили өзүнө мүнөздүү өзгөчөлүктөргө ээ: мыйзам чыгаруучунун ой-пикирин айтуунун айкындыгы, кыскалыгы, аныктыгы жана тактыгы мыйзамдын жыйынтыктуулугуна таасир этишет.

Мыйзам тексттеринде терминдердин колдонулушу:

1) **терминдерди бирдей колдонуу**, маанисин өзгөртүүсүз колдонуу, мисалы, *мыйзамдуу жүрүм-турум, укук жөндөмдүүлүгү* ж.б.;

2) **терминдин жалпыга бирдей таанылышы** – юриспруденция тармагында түз жана жалпыга белгилүү мааниге ээ, адабий нормаларга туура келет;

3) **терминдердин стабилдүүлүгү**, туруктуулугу, ар бир жаңы мыйзамдын кабыл алынышы менен өзгөрбөйт, бирок неологизмдер

колдонулушу мүмкүн болсо да, мындай учурларда кодификациялоо иштери жүргүзүлөт ;

4) **терминдин жеткиликтүүлүгү, түшүнүктүүлүгү**, б.а. сөздөрдү ар дайым эле жөнөкөй жарандарга түшүнүксүз болгон чет тилиндеги формада колдонуу талап кылынбайт, мисалы, *лизинг, консалтинг, аудит* сөздөрдүн ордуна, *ижара, кеңеш берүү, бир нерсени текшерүү* ж. б.

Мыйзамдардын жана ченемдик укуктук актылардын тексттеринде терминдердин колдонулган түрлөрү:

1) жалпы кабыл алынган белгилүү мааниде **жалпы колдонулган терминдер**: *келишим, бүтүм, агрессия, администрация* ж.б.

2) **атайын-техникалык** – атайын билимдер тармагында колдонулат: саясат, экономика ж.б. : *бюрократия, дефицит, бюджет* ж.б.

3) укуктук түшүнүктү билдирген өзгөчө юридикалык маанидеги **атайын-юридикалык терминдер**: *конфискациялоо, мүлктү камакка алуу, доо арызы, өндүрүп алуу, керээз* жана башка.

Маанилеш түшүнүктөр, дублеттерди колдонууга мүмкүндүк берет: *кодекс - мыйзам, кылмышкер - күнөөкөр, жосун - кылмыш* ж.б.

Антоним сөздөр бар: *доогер – жоопкер; аракетке жөндөмдүү – аракетке жөндөмсүз ; акыл-эси соо - жинди ; аракет - аракетсиздик* ж.б.

Кылмыштуу аракеттерди так сүрөттөп, атоо үчүн оозеки сүйлөөшүүнүн элементтери терминдердин ордуна колдонулат: *этиш - жалаа*, синонимдер - *каралоо, жамандоо, ушак, курулай жалаа жабуу*; *этиш - кайыр суроо, садага* ; эт. *чачып түгөтүү, ысырап кылуу* ж.б.

Көп маанилүү (полисемиялык) сөздөр бар: *заклучение под стражу, заключение эксперта, заключение прокурора; меры воздействия, меры пресечения, меры поощрения* ж.б. Өзгөчө юридикалык маанидеги: *тартууга берүү - тартуу* мүлктү башка жактын менчигине акысыз берүү; *даттануу* - каршылык билдирүүсү жана ар кандай бузууну четтетүү жөнүндө өтүнүч бар расмий документ; *айдап келүү* - кимдир-бирөөнү тергөө органдарына мажбурлап алып келүү. Сөздөр биринчи маанисинде колдонулат: *мыйзам* – мамлекеттик бийликтин жогорку өкүлчүлүктүү органы тарабынан кабыл алынган юридикалык акт ж.б.; *кодекс* – мыйзамдардын жыйындысы, белгилүү бир өлкөдөгү укуктук ченемдерди бириктирүүчү мыйзам актысы.

Кылмыштын жана жазанын түрлөрүн билдирген жөнөкөй терминдер этиштен жасалган зат атоочтор менен туюнтулат, мисалы: *уурулук, жалаа, өлтүрүү, тыңчылык, айып, ажыратуу, басуу, таасир кылуу* ж.б. Өзгөчө *обочолонуунун* чегинен өтпөгөн этиштен жасалган зат атоочтор жалпы колдонуу үчүн мүнөздүү эмес: *тоскоолдук, тергөө, кошумча тергөө, жазалоо, билдирбөө, экспертиза, тандоо, ажыратуу* ж.б.

Укук тилинде курамдык айтымдар өзгөчө болуп саналат:

- сын ат+ зат ат.: *атайылап кыйноо, доонун талабы* ж.б.;

- зат атооч + зат ат.: *зыяндын ордун толтуруу, жоопкердин талабы, кылмышты уюштуруучу, жаза чарасы ж.б.;*

- такт. + сын ат. + зат ат.: *өтө катаал жаза, өзгөчө коркунучтуу рецидивист, атайылап жалган айгак ж.б. ;*

- атоочтук + зат атооч: *колдонуудагы мыйзам, атайылап киши өлтүрүү, ичкери жаракат, келтирилген зыян, уят кылуучу маалымат;*

- сын ат. + зат ат. + (сын ат. + кыйыр жөндөмөдөгү зат атооч): - *жазык укугунда кабыл алынган чаралар, жарандын мамлекеттик органдарга түздөн-түз кайрылуусу, тарбиялык мүнөздөгү мажбурлоо чаралары ж.б.;*

- зат атооч + атоочтук түрмөк: *кызматтык ыйгарым укуктарды колдонгон кызматкер; жоопкерчиликти жеңилдетүүчү жагдайлар.*

Жазык кодексинин терминдерин жол-жоболоштуруунун өзгөчөлүктөрү болуп төмөнкүлөр саналат: 1) башка предмет менен салыштырбастан салыштырма даражадагы сын атоочту колдонуу: *денеге анча оор эмес залал келтирүү; бир кыйла коопсуз каалоо; күнөөсүн бир аз мойнуна алуу;* 2) учур чактагы атоочтуктун өткөн чак маанисинде колдонулушу: *мурда соттолгон адам, мурда эки жолу соттолгон адам ж.б.*

Жазык кодексинде төмөнкү сөздөр термин катары колдонулат:

- славян тилинен келип чыккан: *взирать, почитать, созидание, великоление, возмездие, слава, истина, благоверный ж.б.;*

- жогорку лексикадагы, мыйзам текстине расмий боёк берип турган, экспрессивдүү лексика: *жазалоо, шылдыңдоо, жек көрүү, кол салуу, жашыруу ж.б.;*

- эмоционалдык, кубулуштарга, фактыларга жактырбаган мамилесин билдирген: *жийиркенүү, токтоосуз, жоопкерчиликсиз, шыкакчылар, көмөкчү ж.б.*

- белгилердин баасын камтыган, эмоционалдуулукту билдирген адамдарга мүнөздөмө берүүчү: *эң сонун, шыктанган ж.б. ;*

- бир нече өз алдынча сөздөрдөн түзүлгөн татаал терминдер: *күрөө берүүчү, мыйзам долбоору, укук бузуу, жер ээлөө ж.б.*

- юридикалык клишелер: *өндүрүшкө алуу, айып коюу, беренени жетекчиликке алып, айып салуу, эске алып ж.б.*

Укук тилиндеги туруктуу сөз айкаштары түрүндө штамптарга коомдогу оозеки стилдин тилдик конструкциясы катары жол берилет.; юридикалык фразеологизм, макал-лакаптар жана учкул сөздөр – *тергөө бөлүмүнүн тергөөчүсү, айыптоо боюнча жазык ишинен, баланы асырап алуу боюнча өндүрүш жүрүп жаткан жерде, жетилген ийгиликтер ж.б.*

Юридикалык документтер лингвистикалык жана стилистикалык өзгөчөлүктөргө ээ:

1) стилистикалык жактан нейтралдуу жана китеп сөздөрдүн басымдуу болушу;

2) юридикалык терминдерди жана кесиптик сөздөрдү көп колдонуу;

3) этиштен жасалган зат атоочторду көп колдонуу;

4) юридикалык клишелерди жана штамптарды колдонуу;

5) 5) татаал сүйлөмдөрдүн жөнөкөй сүйлөмдөргө караганда сан жагынан басымдуулугу;

б) кепке лаконизмди жана динамиканы берген, атоочтук жана чакчыл түрмөктөрдүн кеңири колдонулушу.

Юридикалык терминдер сөз жасоонун ар кандай жолдору менен жасалат:

- Префикстик жол:

- *Досмотр* от сущ. *смотреть* (*до + смотреть*), юридикалык термин, бажыдагы текшерүү. Мисалы: *осмотр личных вещей, товаров*.

Эски аталышы *надзор, присмотр*.

- Префикстик - суффикстик жолу:

Дознание – сущ. (*до+зна+ни+е*), от гл. *дознать* (*до+знать*), укук бузууну алдын ала иликтөөнүн юридикалык расмий түрү. Мисалы: *Назначено произвести дознание, в связи с установлением правонарушений*.

- Суффикстик жол:

Законность – сущ. (*закон+н+ость*), *мыйзамдуу*, мыйзамга ылайыктуу, мыйзамдарга ылайык келүү деген сын атоочтук касиетке ээ. Мисалы: *Жизнь общества охраняется законом. Коомдун жашоосу мыйзам тарабынан корголот*.

Чет элдик лексиканын юридикалык терминологиядагы орду

Чет элдик булактардан маалымат алуу, түздөн-түз чет өлкөлүк кесиптештер менен эл аралык келишимдерди, контракттарды, макулдашууларды түзүүдө, ишкердик мамилелерди жүргүзүүдө жалпы таанылган терминологияны түшүнүү үчүн юристке чет тилдердин лексикасын билүү зарыл. Мисалы, орус тилине мурдатан белгилүү болгон *коррупция* (лат.), *мафия* (ит.), *акция* (фр.), *бизнесмен* (англ.), *коммерция* (лат.) сөздөрү экзотизмдердер болгон болсо эми алар коомдук турмушундагы кубулуштарды билдире баштады.

Көбүнчө башка тилден сөздөрдүн киришине түшүнүктү тактоо, деталдаштыруу, кээ бир маанилик боёкторду айырмалоо себеп болот: *тартып алуу - конфискация, акча - валюта, актануу - алиби, ышкыбоздук - хобби*.

Кээ бир терминдер орус тилине баштапкы түрүндө кирген: *юстиция - адилеттүүлүк, мыйзамдуулук, алиби - башка жерде, өкүм - чындык айтылат, адвокат - мен чакырам, протокол - биринчи бет ж.б.*

Укук тилинде көптөгөн чет тилдердеги терминдер бар: латын сөздөрү: *кворум, министр, нотариус, плебисцит, реторсия, кодекс* ж.б., грек тилинен *баллистика, ипотека*, немис тилинен *канцлер* ж.б., француз жана италия тилдеринен: *арбитраж, прокурор, пари*; түрк тилдеринен – *түрмө, аманат, казына, кароол, конвой, шылуун* ж.б.

Ченемдик укуктук актыларга жөнөкөй жана жаргондук лексика көп кирип, адистер тарабынан колдонулуп, жалпы колдонуудагы жана кесиптик сөздөр болуп калат: *селсаяктык, волокита, акчалай пайда, ортомчулук, взаимоотноуван өз ара байланышкан, бөлүү, жалдоо, акчаны адалдоо* ж.б.

Юристтер көбүнчө кандайдыр бир себептерден улам активдүү лексиканын сөздөрү менен колдонуудан чыгарылып калган *архаизмдерди* колдонушат: *дабы, коли, сей, оный, ищите, надлежит, ныне* ж.б.у.с.

Экинчи главанын экинчи параграфы «*Кесиптик кепти окутуунун методдору, ыкмалары жана формалары*».

Келечектеги юристтердин кесиптик кебин даярдоодо окутуунун активдүү методдору өзгөчө роль ойнойт. Азыркы педагог “багыттоочу” болуп саналып, консультанттын милдетин аткарат: эгерде салттуу билим берүүнүнү “*предмет-педагог-окуучу*” схемасы боюнча карасак, бүгүн биз “*окуучу-чыгармачылык-предмет-педагог*” схемасын карашыбыз керек, б.а. азыркы сабактарда болуп жаткан психологиялык процесстердин механизми жаңы методдорду колдонууну талап кылып калды. Ошону менен бирге, биз жаңы билим берүү технологияларын түзүшүбүз керек, келечектеги кесибине, турмуштук кырдаалга көз карашын калыптандырып жаткан студентти компетенттүү, жөндөмдүү адис болууга алып барганды билишибиз керек. Мунун баары окуу процессинде ой жүгүртүү (андоо жана таанып билүү), баарлашуу (коммуникациялык сапаттар), жүрүм-турум (маданият, жалпы деңгээл), маалыматты алуу жана берүү жолдру сыяктуу инсандык сапаттарынын продуктивдүү өнүгүүсүн калыптандыруу керек болгон студенттин активдүү катышуусун талап кылат. Окуу процессин уюштурууга жаңыча мамиле кылуу окутуучудан окуу процессин: анын структурасын, уюштуруу формаларын өзгөртүүнү талап кылат. Мында педагогдун ишинде баарлашуунун диалогдук ыкмасы, чындыкты биргелешип издөө гана эмес, студенттин жеке өз алдынча жана көп кырдуу чыгармачылык иши да маанилүү. Педагогдун активдүүлүгү студенттердин активдүүлүгүнө жол берет.

Экинчи главанын үчүнчү параграфы «*Окутуунун методдорун, формаларын жана ыкмаларын пайдалануунун натыйжалуулугу*».

Бүгүнкү күндө когнитивдик жөндөм өзгөчө көңүл бурууну талап кылат. Когнитивдик мамиле тилди изилдөөгө негизделген, анткени ал кабылдоону жана таанып-билүүнү камтып, материалдаштырып, алардын натыйжасын лингвистикалык формада көрсөтөт. Өз алдынча өнүгүүнүн дал

ушул этабында жогорку ой жүгүртүү деңгээли окутуучунун жөнгө салуучу жана багыт берүүчү жардамын талап кылат. Студент өзүнүн чыгармачыл мүнөзүн көрсөтөт, өзүнүн ой жүгүртүү жөндөмүн ачат, когнитивдик парадигмага дискурсивдүү компонент боюнча билимди киргизет, бул окутуучуга анын чыгармачыл, ар тараптуу ой жүгүртүүсүн түшүнүүгө жана кесипкөй мамиле менен өз ара аракеттенүүдө аң-сезимдин ишмердүүлүгүнүн негизги өзгөчөлүгүн аныктоого жардам берет.

Үчүнчү глава «**Келечектеги юристтердин кесиптик коммуникациялык компетенттүүлүгүн өнүктүрүү үчүн аудиториялык сабакта интерактивдүү методдорду колдонуу**» деп аталат. орус тили сабагында КККга байланыштуу методдорду колдонуу, аткарылган иштердин жыйынтыгы, кесиптик кепти өнүктүрүү жана калыптандыруу көрсөтүлгөн.

Кесиптик кептин жөндөмдөрүн жана көндүмдөрүн калыптандырууну сөздүн семантикалык маанисин, формасын, шайкештигин, өзгөрүшүн караган көнүгүүлөрдүн жана тапшырмалардын системасы камсыз кылат. Эксперименттик иштер жүргүзүлдү, анын максаты лексикалык материалды өздөштүрүү жана кесиптик кепти өнүктүрүү ыкмаларын колдонуу болгон. Бул иштердин негизги милдеттери студенттердин сөздү билүү жана аны иш жүзүндө колдонуу деңгээлин контролдоо болгон.

Экспериментке ар биринде 28-30 адам бар төрт группанын студенттери катышкан. Группаларда орус тилин үйрөнүүдө жана орус тили боюнча кыйынчылыктары бар студенттер аралаш болду. Эксперимент 3 жыл бою орус тили боюнча сабактарда кадимки шарттарда жүргүзүлүп, контролдук жана эксперименталдык группалар түзүлгөн. Эксперименттин башында кепти өнүктүрүү жана орус тилин билүү деңгээлин аныктоо үчүн машыгуу көнүгүүлөрүн колдондук, мисалы: (Федосюк М.Ю. Русский язык для студентов-нефилологов: Учебное пособие; Тяпугина Н.Ю. Культура профессиональной речи: учебное пособие для студентов юридических вузов и др.). Ар кандай булактардан алынган тексттер да колдонулган, мисалы: Тексттерди окуп жана маанисин ачкыла. Жоопторду жазуу жүзүндө бергиле.

«Кеп маданияты» же «Кептик маданият» – эң маанилүү маданияттын көрсөткүчү деп эсептесе болот. Ошондуктан сөздүн, адептин кемчиликсиздигинде чек жок. Сүйлөө каталарынан сактануунун жолдорун үйрөнүү аздык кылат, сөз байлыгын тынымсыз кеңейтүү, атаандашыңды уга билүү, аны түшүнүү, анын пикирин урматтоо, ар бир кырдаалга ылайык сөздөрдү тандоо чеберчилигин өздөштүрүү керек. Лингвистикада кеп маданияты тилдик материалды колдонууга белгилүү бир кырдаалда айтылган жагдайга, айтылыштын мазмунуна жана максатына карата оптималдуу болгон тилдик каражаттардын колдонулушу катары мотивация берет ...

Кеп жана аны менен байланышкан этикет - бул маекти жөнгө салууга, байланыш түзүүгө (өзгөчө ишкер чөйрөлөрдө), баарлашуунун өндүрүмдүүлүгүн жогорулатууга жана эл алдында чыгып сүйлөө учурунда аудиторияны сиз тарапка тартууга жардам берген татаал курал...

Кеп маданиятын жалпы маданияттын эң маанилүү көрсөткүчү десек болот. Демек, сүйлөө жана адептин кемчиликсиздигинде чек жок. Сүйлөө каталарынан сактанууну үйрөнүү аздык кылат, сөз байлыгын дайыма кеңейтүү, атаандашынды уга билүү, аны түшүнүү, анын пикирин урматтоо, ар бир кырдаалга туура сөздөрдү тандоо чеберчилигин өздөштүрүү керек...

Сүйлөшүү маданияты. «Сүйлөшүү маданияты» түшүнүгү дагы көп кырдуу. Буга маектешинин уга жана уга билүү, этикеттин эрежелерин сактоо жана маектешинин пикирин урматтоо да кирет.

Адамдын сүйлөгөнүнө карап, анын табиятына баа берсе болот. Баарлашуунун жалпы стили биз жөнүндө белгилүү бир пикирди жаратат. Мейли, эгер ал жагымдуу болсо. Бирок сөз менен да маектешти алыстатып алуу мүмкүн...

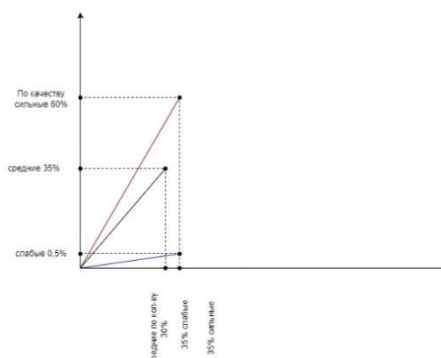
Уга билүү. Көбүнчө, сүйлөшүүгө алданып, биз адептүүлүк жөнүндө унутуп калабыз. Маселе боюнча түшүнүгүбүздү таңуулоого шашылабыз, кесиптешибиздин аргументтерине тереңдеп кирбейбиз, укпайбыз, өзүбүздүн сөзүбүзгө баа ийбейбиз...

Тексттин маанисин ачып, студенттер орус тилин жана кеп маданиятын үйрөнүү проблемасынын маани-маңызына терең үңүлө башташат. Тилди жакшы билген студенттер (35%). Орус тилин жакшы билбегендер (30%) менен салыштырганда, тилди жакшы билген студенттер (35%) тапшырманы тез аткарышты (10-15 сүйлөмдөн турган толук байланыштуу тексттер түзүлдү), бирок ага карабастан, алар да өз ойлорун билдирүүгө аракет кылышкан (5-10 сүйлөмдөн турган байланыштуу тексттер, бирок колдонуудагы каталары бар), калган студенттер (35%) бир нече сүйлөм жазууга аракет кылышканы менен тапшырманы аткара алышкан жок. Байкоолордун жыйынтыктары 3.1; 3.2; 3.3; 3.4 таблицаларында көрсөтүлгөн.

Таблица 3.1. Окуучулардын жазма кепинин өнүгүшүн көзөмөлдөө.

Орус тилде окуткан мектепти бүтүргөн студенттер (күчтүү, жакшы сүйлөй алышат)	Орус жана кыргыз тилдеринде окуткан мектептерди бүтүргөн студенттер (орто, сүйлөгөндө каталарды кетиришет)	кыргыз тилинде окуткан мектепти бүтүргөн студенттер (начар, тилдик тоскоолдуктарга ээ)
10-15 сүйлөм	5-10 сүйлөм	1-2 сүйлөм
60% (сапаты боюнча)	35% (сапаты боюнча)	0,5% (сапаты боюнча)
Студенттер орус тилин жакшы билишет 35%	Орус тилин начар билишет 30%	Орус тилин такыр билишпейт 30%

Аткарылган иштердин жыйынтыктары мындай болду : 60%, 35%, 0,5% аткаруу, күчтүүлөр - сүйлөп жатканда өздөрүн ишенимдүүрөөк сезишип, айрымдары өз көз карашын негиздеп, фактылар менен аргумент келтиришип, чыгармачылык менен өз алдынча айтып беришти; орточолор – ар кандай деңгээлдеги каталарды кетирип жатышты; начарлар – азыркы орус тилинин бардык нормалары боюнча одоно каталарга жол беришти, бул эксперименттин сапаттык жана сандык көрсөткүчтөрү болду. Ал 3.1-сүрөттө көрсөтүлдү .

Сүр.3.1 Эксперименттин сапаттык жана сандык көрсөткүчтөрү.

«Лексикология» бөлүмүндө студенттердин көңүлүн сөздөрдүн жана сөз айкаштарынын лексикалык маанисине жана келип чыгышына буруу маанилүү:

синонимдер - *саммит - жолугушуу, чечим - өкүм* ж.б.;
 антоним – *камоо - бошотуу, күнөөлүү - күнөөсүз* ж.б.;
 омонимдер - *камакка алуу - соттун корутундусу* ж.б.;
 омографтар - *заговёр – за́говор, привод – приво́д* ж.б.;
 гомофондор - *чистота – частота, развеваются – развиваться* ж.б.;
 паронимдер - *концессия – концепция, абонент – абонемент* ж.б.;
 архаизмдер - *челобитная – просьба, жалоба, дружина – отряд* ж.б.;
 историзмдер - *опричник, продналог, комиссариат* ж.б.;
 неологизмдер - *сайт, абсурд, байкер, бартер, баллотирование* ж.б.;
 кесиптик сөздөр - *дольщик, вездок, малолетка, подснежник* ж.б.;
 кабыл алынган сөздөр - *экзамен, пари, вето, афера* ж.б.;
 фразеологизмдер - *как в воду глядел, брать на бордаж* ж.б.

Орус тилин жакшы билген студенттердин арасында да көйгөйлөр жаралат. Алардын көпчүлүгү жаштарга мүнөздүү жаргон, сленг, арго жана мите сөздөрдөн турган лексикага ээ болгондуктан, өз көңүлдөрүн сөздөрдү туура эмес айтууга жана колдонууга бурушат. Мисалы: *бажы, кабарлоо, күчкө салуу, соттолгон, өлгөн, арыз, некролог, келишим* ж.б.

Басымдын өзгөчөлүгүнө, анын аркасында сөздүн формаларынын өзгөрүшүнө көңүлдөрүн буруу керек: *право - права – правовой, долг – долги – долговой* ж.б. Эки негизден турган татаал сөздөр кошумча басымдарга ээ: *благоедеяние, внешнеэторгóвий; у, вне, меж* ж.б. приставкалары бар сөздөр:

удержание, удостоверитья, удушье, вневедомственный, межведомственный ж.б.

Биз китеп сөздөрүндө сакталып калган, каткалаң үнсүздөрдүн айтылышын эсепке алынган кабыл алынган юридикалык терминдерди колдонууну карайбыз: *де[э]-факто, де[э]-юре, ве[э]то*; приставкасы бар сөздөрдөгү үнсүздөрдүн эки түрдүү айтылышы : *де: де[э/е]вальвация, де[э/е]градация.*

Де приставкасы бар кабыл алынган сөздөрдө үнсүз тыбыш көбүнчө жумшарылып келет: *де[е]мобилизация, де[е]лимитация* ж.б. Мындан тышкары *не, ре* жана *ре* приставкасы менен айкалышкан сөздөрдө үнсүз тыбыштар жумшак айтылат: *агре[е]ссия, акре[е]дитация, ре[е]фери; те* айкалышы үнсүз тыбыштын каткалаң айтылышын сактайт: *риэлте[э]р, альте[э]рнатива, дете[э]ктив.*

Студенттердин көбү сөздөрдү туура эмес айтышканын жана мындай айтылышын норма деп эсептешкенин моюнга алышты. Таблицада эксперименттин жыйынтыктары көрсөтүлгөн.

Таблица 3.2. Айтылышынын нормаларын текшерүүнүн жыйынтыгы.

[е] тыбышынын алдындагы үнсүздөрдүн жумшак жана каткалаң айтылышы	КГ туура айтылышы		ЭГ туура айтылышы
<i>де[э]-факто</i>	87%		92%
<i>де[э]-юре</i>	90%		98%
<i>ве[э]рдикт</i>	78%		95%
<i>агре[е]ссия</i>	89%		95%
<i>акре[е]дитация</i>	67%		80%

Биз студенттердин тил компетенттүүлүгүнүн абалын, орус адабий тилинин нормаларын билүүсүн текшерүүчү тесттик тапшырмаларды сунуштайбыз. Бул тесттер ар кандай түрлөрү окуунун натыйжаларына ыкчам мониторинг жүргүзүүгө мүмкүндүк берет. Бул жооптордун топтомунан студент бир нече туура жоопту тандайт, ар бир ката 1 баллга бааланат, жүз баллдан каталардын жалпы суммасын алып таштайбыз да тиешелүү бааны алабыз, мисалы, студент 17 ката кетирген, 100 б. - 17 б. = 83б. = "жакшы" деген баа. Билимдери 55 - 69 = "канааттандырарлык"; 70 - 84 = "жакшы"; 85 – 100 балл – “эң жакшы” шкалалары боюнча бааланат. Тесттин натыйжалары таблицанда көрсөтүлдү.

Анализди жана лингвистикалык экспертизаны талап кылган тексттердин үстүндө, анын юриспруденция үчүн мааниси, айырмасы эмнеде жана эмнеси жалпы деген маселенин үстүндө иш жүргүзүлдү.

Таблица 3.3. Студенттердин тил компетенттүүлүгүн текшерүүнүн жыйынтыгы.

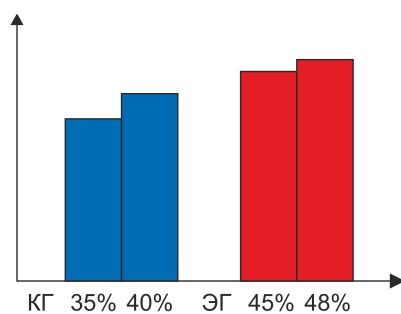
Контролдук гр. (60 мүн.)				Эксперимент. гр (45 м.)					
Факультеттер жана группалар	СПФ-1-17		УИФ-2-17		СПФ-2-17		УИФ -1-17		
	1	2	1	2	1	2	1	2	
"эң жакшы"	23%	26%	21%	28%	26%	34%	25%	30%	
"жакшы"	30%	36%	25%	35%	43%	45%	36%	45%	
"канааттандыруу"	34%	28%	25%	33%	24%	20%	30%	24%	
"канааттандыруу эмес"	13%	10%	29%	4%	7%	1%	9 %	1%	

Лингвистикалык экспертизаны өнүктүрүү юриспруденция үчүн өзгөчө мааниге ээ, анткени укук системасындагы бардык экспертизалар инсандын, коомдун жана мамлекеттин мыйзам тарабынан каралган кызыкчылыктарын коргоонун, укуктун субъекттеринин ортосундагы коллизиялык жагдайларды чечүүнүн куралы болуп саналат. Тилдик конфликттерди караган сот иштеринин өзгөчөлүгү, укук бузуулар кеп ишмердүүлүгүнүн продуктулары аркылуу жасалып, тексттер гана изилдөөнүн жана укуктук баа берүүнүн негизги предмети болуп саналгандыгында. Текстти талдоо үчүн лингвистика жаатында атайын билим талап кылынат. Юристар текстти изилдөө үчүн лингвистикалык билимге ээ эмес, аларга лингвистикалык экспертизаны чечүү үчүн суроолорду туура түзүү кыйына турат. Лингвисттердин юридикалык билими жок, экспертиза жүргүзүүнүн бирдиктүү принциптери, ыкмалары да жок. Тексттердин үстүндө иштөөдө талдоо жүргүзүүдө эксперт лингвисттерге коюлган суроолордой эле студенттерге максаттар жана милдеттер коюлат: Негативдүү маалымат барбы, билдирүүнүн маанилик багыты кандай, жалпы кабыл алынган моралдык нормалардын жана принциптердин бузулушу тууралуу маалымат барбы? Текстте сөз (фраза, сөз айкашы, конструкция) кандай мааниде колдонулган? Автор өз айтымдарында кандай стилдик ыкмаларды колдонгон? Текстти талдоо менен студенттер окуу планына тиешелүү башка суроолорду чечишет, мисалы: Жай сүйлөмдөр грамматикалык жактан туура түзүлгөнбү? Кандай маанилүү сөз каражаттары колдонулат? ж.б. Байкоолордун жыйынтыгы бардык студенттер тапшырманы аткара албастыгын көрсөттү, бирок лингвистикалык экспертизага кызыгууну жарата алганын көрдүк: сөзгө көңүл бурушту, айтылган ар бир сөздүн мааниси жана таасир берүүчү күчү бар экендигине ишеништи.

Таблица 3.4. Контролдук жана эксперименталдык группалардын студенттери тарабынан текстке лингвистикалык экспертиза жүргүзө алуусунун деңгээли.

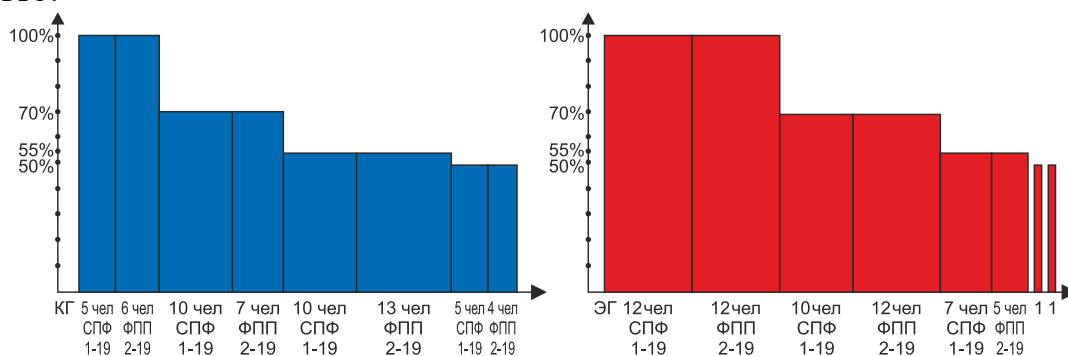
Контролдук группалар		Эксперименталдык группалар	
СПФ-1-17	УИФ-2-17	СПФ-2-17	УИФ-1-17
35 %	40 %	45%	48%

Графикалык түрдө ал төмөнкүдөй көрүнөт (3.2-сүрөт):

Сүр. 3.2.

Ошондой эле контролдук жана эксперименталдык группалардын экспериментинин акыркы этабында студенттердин билим деңгээлинин сапаттык (вертикалдуу) жана сандык (горизонталдык) көрсөткүчтөрү 3.3-сүрөттө.

Сүр. 3.3.

Таблицаалар жана сүрөттөр боюнча эксперименттин аягында студенттердин кесиптик сүйлөө деңгээлинин өнүгүүсүн аныктоого болот, окуу жылынын башталышында жана аягында пайыздык көрсөткүчтөрдүн өзгөрүүсү, сапаты кесипкөй да, сүйлөө маданияты да байкаларлык жакшырды (тилди билүү, тилдик материалды колдонуу).

КОРУТУНДУЛАР

Юрист-студенттердин профессионалдык сүйлөө жөндөмүн өнүктүрүү боюнча диссертациялык изилдөөлөрдүн натыйжалары кээ бир тыянактарды чыгарууга мүмкүндүк берет:

1. Жакшы кепти куруу жана кесиптик баарлашууда натыйжага жетишүү үчүн, сөздүк чеберчиликти калыптандыруу жана өркүндөтүү үчүн юрист азыркы лингвистикалык билимдерге ээ болушу керек жана аны практикада колдонуу «Кесиптик кеп» түшүнүгү аркылуу ишке ашат.

2. Орус тили сабагында кесиптик кепти окутуу процессинин натыйжалуулугуна таасир этүүчү дидактикалык шарттарды талдоо жана аныктоо аркылуу, кыйынчылыктар кыргыз мектебин бүтүргөн балдар үчүн гана эмес, орус тилдүү мектепти бүтүргөн балдар үчүн да жаралат деген жыйынтыкка келдик.

3. Болочок юристтер кесиптик ишмердүүлүктө колдонуу үчүн кеп көндүмдөрүнө жана билимдерине ээ болуп, тилдин жана кептин татаал формаларын жана функцияларын кылдаттык менен изилдеп чыгып, окуп жаткан материалдарды өркүндөтүшү керек.

4. Кесиптик кепти өнүктүрүү үчүн практикалык материалды тандап алуу, иштеп чыгуу жана студенттердин лингвистикалык билимдерин талдоо; сабактарда компетенттүүлүк мамиледе окутуунун бардык методдорун колдонуу керек; жаңы ОУК жана ОУМ иштеп чыгуу талап кылынат; студенттин өзүнүн практикалык ишин жогорулатуу зарыл.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР

1. Келечектеги адистердин билим сапатын жогорулатуу үчүн Кыргызстандын ЖОЖдорунун билим деңгээлин жогорулатуу (окуу материалдары, сабактарды өткөрүүнүн жаңы жолдору, ыкмалары), лингвистикалык түшүнүктөрдүн деңгээлин жогорулатуу, натыйжалары элементардык негизги компетенциялардын калыптанышына алып келген студенттердин тил жана сүйлөө көндүмдөрүнүн пайдубалын түзүү.

2. Мектептерде лингвистикалык эстетикалык табитти калыптандыруу, айтымдын эстетикалык баалуулугун өстүрүү, окуучулардын өз кебин өркүндөтүү зарылдыгын калыптандыруу зарыл. Андыктан мектеп билимине «Кеп маданияты» сабагын киргизүүнү сунуштайбыз. Ошентип, мектепте да тил компетенттүүлүгүн калыптандыруудагы эстетикалык көрүнүштүн идеясы пайда болмок.

3. Укуктук багытта студенттердин кесиптик кебин өнүктүрүүнүн дидактикалык шарттарын ачып берүү жана тилдик каражаттардын бардык түрлөрүн жана ыкмаларын колдонуу менен өз алдынча коммуникациялык ишмердүүлүккө, өз оюн адабий тилде эркин билдирүүгө шарт түзүү.

4. Окутуунун методикасын жана структурасын өркүндөтүү зарыл. Мүмкүн болсо, кесиптик баарлашууну өнүктүрүүнүн эң жемиштүү ыкмаларын практикада колдонуу, орус тилин үйрөнүүдөгү кыйынчылыктарын эске алып, болгон топтордо интерактивдүү окутуу ыкмаларын колдонуу.

5. Кыргыз тилине татаал сөздөрдү которуу менен «Кичинекей тексттер» жыйнагын, кыргыз тилине негизги сөздөрдү чечмелөө жана которуу менен окуу-укуктук сөздүк, иштелип чыккан тесттер, тапшырмалар системасы жана көнүгүүлөрдү сабакта колдонуу.

Изилдөөнүн негизги мазмуну төмөнкү макалаларда чагылдырылган :

1. Омуралиева, К. С. Методические и педагогические проблемы преподавания русского языка в школах и вузах Кыргызстана. [Текст] / К. С.

Омуралиева // Вестн. Кырг. гос. ун-та им. Арабаева. – 2015. – № 2: Спец. вып. – С. 104-105. http://arabaev.kg/dp.kg/bak/1579493886_15.pdf

2. Омуралиева К.С. Современный урок как основная форма обучения русскому языку. [Текст] / К. С. Омуралиева // Вестн. Бишкек. гуманитар. ун-та им. К. Карасаева. -2015. - №3-4 (33-34). - С 193-195.

<https://www.elibrary.ru/item.asp?id=44710506>

3. Омуралиева, К. С. Компетентностный подход в преподавании русского языка в Кыргызстане. [Текст] / К. С. Омуралиева // Вестн. Кырг. нац. ун-та им. Ж. Баласагына. – 2016. – Спец. вып. – С. 291-294.

4. Омуралиева, К. С. Проблемы обучения русскому языку в Кыргызстане. [Текст] / К. С. Омуралиева // Вестн. Бишкек. гуманитар. ун-та им. К. Карасаева. – 2016. – № 3-4(37-38). – С. 81–82.

<https://www.elibrary.ru/item.asp?id=44731196>

5. Омуралиева К.С. Развитие и совершенствование речевых навыков и умений у студентов, изучающих русский язык. [Текст] / К. С. Омуралиева // Журнал «Кыргыз тили жана адабияты» К. Тыныстанов атындагы Ыссык-Кол Мамлекеттик жана К.Карасаев атындагы Бишкек. гуманитар.ун-тинин илимий практикалык басылмасы, 2017, №30, - С.75-95.

[https://www.twirpx.com/file/1930766/-](https://www.twirpx.com/file/1930766/)

6. Омуралиева К.С. Современные педагогические технологии, применяемые во время учебного процесса в вузах Кыргызстана. [Текст] / К. С. Омуралиева // Научный журнал «Вестник» БГУ им.К.Карасаева (система РИНЦ), -2017, №4(42), -С.54-57.

https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=3X9gdYAAAAJ&citation_for_view=3X9gdYAAAAJ:ufrVoPGSRksC

7. Омуралиева, К. С. Влияние филологии и лингвистики на современную философию. Вестник БГУ им. К. Карасаева. – 2018. – № 3(45), РИНЦ ISBN 9967-410-59-0. С.150-153. <https://elibrary.ru/item.asp?id=35710029>

8. Омуралиева К.С. Лингводидактические основы развития профессиональной речи студентов на занятиях по русскому языку. [Текст] / К. С. Омуралиева // Вестн. Бишкек. гуманитар. ун – та им.К. Карасаева (система РИНЦ), - 2018, №2(44), -С.3-6. <http://www.elibrary.ru/item.asp?id=35110968>

9. Омуралиева К.С. Овладение студентами коммуникативной компетенцией в профессионально-направленной речи. [Текст] / К. С. Омуралиева // Научный журнал «Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана».-2019, №3, РИНЦ (IF – 0,127). –С.234-239. <http://www.science-journal.kg/ru/journal/1/archive/12500->

10. Омуралиева К.С. Обучение студентов-юристов профессиональным коммуникативным навыкам и умениям, используемых в речевых ситуациях. [Текст] / К. С. Омуралиева // Республиканский научно-теоретический журнал

«Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана», -2019, №7, РИНЦ (IF – 0,127). -С. 190-195. <http://www.science-journal.kg/media/Papers/nntiik/2019/7/190-194.pdf>

11. Омуралиева К.С. Понятие о профессионально-коммуникативной компетенции юриста. [Текст] / К. С. Омуралиева // Республиканский научно-теоретический журнал «Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана». - 2019, №11, РИНЦ (IF – 0,127).С.214-218. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=42638009>

12. Использование фразеологизмов в профессионально-коммуникативной речи студентов-юристов. [Текст] / К. С. Омуралиева // Республиканский научно – теоретический журналы «Наука и новые технологии Кыргызстана», - 2020, ISSN 1694-7649, №1. С.-. 164-169. <http://science-journal.kg/media/Papers/nntiik/2020/1/169-173.pdf>

13. Омуралиева К.С. Развитие речевой деятельности студентов по юридическим направлениям. [Текст] / К. С. Омуралиева // Проблемы современного педагогического образования. – Сборник научных трудов: – Ялта: РИО ГПА, - 2020. – Вып. 68. – Ч. 1. С.225-229. <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-rechevoy-deyatelnosti-studentov-po-yuridicheskim-napravleniyam>

14. Омуралиева К.С. Из истории заимствования для студентов на уроках русского языка. ALATOO ACADEMIC STUDIES. – 2022. - № 3. ИЦРИ-РИНЦ. ISSN: 1634-5263. С. 152-159. www.alatoo.edu.kg/aas

15. Омуралиева К.С. Отражение наших мыслей в слове, в языке. ALATOO ACADEMIC STUDIES. – 2022. - № 4. ИЦРИ-РИНЦ. ISSN: 1634-5263 С.219-225. www.alatoo.edu.kg/aas

РЕЗЮМЕ

Диссертации Омуралиевой Кундуз Садамбековны на тему: «Лингводидактические основы развития профессиональной речи студентов на занятиях по русскому языку (по юридическим направлениям)», написанной на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности: 13.00.02 – теория и методика преподавания и воспитания.

Ключевые слова: профессиональная речь, лингводидактические основы, лингвистика, развитие речи, коммуникативная компетенция.

Методы исследования: анализ лингвистической, дидактической и методической литературы по теме исследования; анализ действующих программ и учебно-методических комплексов; наблюдения за динамикой формирования профессиональной речи; проведение педагогического эксперимента; количественный и качественный анализ ответов студентов.

Объект исследования: языковая подготовка специалистов юридических направлений.

Предмет исследования: профессиональная речь студентов, обучающихся по юридическим направлениям.

Цель исследования: разработать лингводидактические основы развития профессиональной речи студентов, будущих юристов на занятиях по практическому курсу русского языка.

Новизна исследования.

- показаны пути достижения студентами ПКК на уроках русского языка, созданы условия усвоения материала для развития ПР;

- произведен отбор языкового материала, их сочетаний, текстов, разработаны задания и упражнения, предназначенные для усвоения лексического минимума (около 500 слов), дополняющие существующий учебный материал;

Практическая значимость исследования: материалы и общие положения исследования, методические рекомендации и технологии могут быть использованы преподавателями других вузов в процессе подготовки студентов-юристов, также могут применять сборник текстов и учебный словарь юридических терминов как средства обучения, что обеспечивают контроль знаний, моделирование сложных конструкций. Сами же студенты могут их применять в практической деятельности в профессиональной коммуникации.

Омуралиева Кундуз Садамбекованын «Орус тили сабагында студенттердин кесиптик сүйлөө жөндөмүн өнүктүрүүнүн лингводидактикалык негиздери (юридикалык багыт боюнча)» темасындагы 13.00.02-окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (орус тили) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясынын

РЕЗЮМЕСИ

Изилдөөнүн методдору(ыкмалары): изилдөө тема боюнча лингвистикалык, дидактикалык жана методикалык адабияттарды талдоо, иштеп жаткан программаларды жана окуу методикалык комплекстерди талдоо; кесиптик кептин калыптануу динамикасына мониторинг жүргүзүү, педагогикалык эксперимент жүргүзүү, студенттердин жоопторун сандык жана сапаттык жактан талдоо.

Изилдөөнүн объектиси: юридикалык багыттар боюнча адистерди тилге даярдоо.

Изилдөөнүн предмети: юридикалык тармактарда билим алып жаткан студенттердин кесиптик сүйлөөсү.

Изилдөөнүн максаты: орус тилинин практикалык курсу боюнча сабактарда студенттердин, болочоктогу юристтердин кесиптик кебин өнүктүрүүнүн лингводидактикалык негиздерин иштеп чыгуу.

Изилдөөнүн жанылыгы:

- орус тили сабагында студенттердин кесиптик жана коммуникациялык компетенттүүлүккө жетишүү жолдору көрсөтүлөт, кепти өнүктүрүү үчүн материалды өздөштүрүү шарттары түзүлөт;

- тилдик материалды тандоо, алардын айкалыштары, тексттер түзүлдү, учурдагы окуу материалын толуктаган лексикалык минимумду (500гө жакын сөз) өздөштүрүү үчүн арналган тапшырмалар жана көнүгүүлөр иштелип чыккан.

Изилдөөнүн практикалык мааниси: жогорку окуу жайларынын окутуучулары юридикалык факультеттин студенттерине материалдарды, изилдөөнүн жалпы жоболорун, усулдук сунуштарды жана технологияларды, даярдоо процессинде колдоно алышат, ошондой эле билимди контролдоону, татаал структураларды моделдештирүүнү камсыз кылуу үчүн, окуу куралы катары тексттердин жыйнагын жана юридикалык терминдердин окуу сөздүгүн колдоно алат. Студенттер өздөрү аларды кесиптик байланышта практикалык иш-аракеттерде колдоно алышат.

SUMMARY

Thesis research by Omuralieva Kunduz Sadambekovna on the topic: «Linguodidactic foundations for the development of professional speech of students in the classroom in the Russian language (in legal areas)», prepared for a candidate degree in pedagogical sciences on specialty 13.00.02: “Theory and methodology of teaching and upbringing”.

Key words: professional speech, linguodidactic foundations, linguistics, speech activity, communicative competence.

Research methods: analysis of linguistic, didactic and methodological literature on the research topic; analysis of existing programs and educational and methodological complexes; monitoring the dynamics of the formation of professional speech; conducting a pedagogical experiment; quantitative and qualitative analysis of students' answers.

Research object: language training of specialists in legal areas.

Research subject: professional speech of students in legal areas.

Research goal: to develop linguodidactic foundations for the development of professional speech of students, future lawyers in the classroom for the practical course of the Russian language.

Research novelty:

- the ways of achieving professional and communicative competence by students in the Russian language lessons are shown, the conditions for mastering the material for the development of speech are created;

- The selection of language material, their combinations, texts was made, tasks and exercises designed to master the lexical minimum (about 500 words), supplementing the existing educational material, were developed.

Practical significance of the study: Teachers of other universities in the process of preparing law students can use materials and general provisions of the study, guidelines and technologies, they can use a collection of texts and a dictionary of legal terms as teaching aids, which provide knowledge control, modeling of complex structures. The students themselves can apply them in practical activities in professional communication.

Ченеми 60x84 1/16.
Көлөмү 1,5 б.т. Кагаз офсет.
Офсеттик басуу. Нускасы 100.

ЖИ «Сарыбаев Т.Т.»
Бишкек ш., Манас к., 101
т. 0 708 058 368